

Den lille katekismus - kirkens og skolens grundskrift

På reformationens tid var skolens undervisning udelukkende et kirkeligt ansvar. Man blev undervist i klosterscholer og lignende, og skolen havde intet selvstændigt præg. Med reformationen blev der lavet om på det, for en af Luthers store fortjenester er, at han gav samfundslivet fri, som det kun kan være, når det er spejlet i evangeliet. Således gjorde han også skolen til en fri skole, som netop var fri, fordi det var en evangelisk skole.

På reformationens venstrefløj havde man til tider afvist nødvendigheden af skolegang og undervisning. Man tog udgangspunkt i Matthæusevangeliets 11,25, hvor ordene lød om, at Gud havde skjult alt for vise og forstandige og åbenbaret det for umyndige, ja for de "fattige i ånden" (Matt.5,3), og når viden og forstand ikke var en forudsætning for evangeliets modtagelse, hvorfor så gå i skole og tilegne sig viden?

I Martin Luthers forståelse var det ikke den menneskelige uvidenhed, der var en forudsætning for evangeliets modtagelse; men evangeliet selv, der gjorde al menneskets viden til dårskab, og derfor var skolegang og tilegnelse af viden og færdigheder en nødvendighed i livet, for at man dels kunne forstå troen (for at tro kræves viden), dels have indsigt i troens forhold for at kunne styre ret i det verdslige regimente, således at regimenterne ikke sammenblandes, og der anvendes enten tvang i trossager eller lovgives i samvittighedssager.

Baggrunden for Luthers lille katekismus var den vankundighed i kristendom, som reformatorerne mødte på deres rejser i Sachsen. I forordet til Melanchtons "Unterricht der Visitatoren an die Pfarrherrn im Kurfürstentum Sachsen" fra 1528 påpeger Luther nødvendigheden af katekismusundervisning i skolen og ikke mindst nødvendigheden af skolegang. For reformationen var ikke kun en kirkelig bevægelse. Reformationen var også i høj grad en skolebevægelse, der påvirket af humanismen reformerede i første omgang universiteterne; men også nedad i skolevæsenet. Således skriver den danske reformationens biskop Peder Palladius i sin visitatsbog, at man skal holde børnene til skole, og forældre og værger trues med alskens ulykker, hvis de forhindrer børns skolegang, ja de går endog Djævelens ærinde. Uvidenhed er af det onde, for da kan man tro på hvad som helst.

På baggrund af reformatorenes erfaring af folkets omfattende uvidenhed (ikke kun i trosspørgsmål) og nødvendigheden af viden for at kunne tro, for tro er egentlig slet ikke et følelsspørgsmål, men består i høj grad af en forståelse og en dermed følgende handlen og virken i verden, skrev Luther sin lille katekismus til den jævne mand. Den store katekismus, der udkom 1529, blev skrevet til sognepræsten, således at han kunne vide, hvad sand evangelisk kristendom er, og bør også den dag i dag være jævnlig pligtlæsning for landets sognepræster.

Allerede i den tidligste tid af reformationen havde Luther udgivet pædagogiske skrifter, hvor han gennemgik kristendommens kernepunkter. Således var der i årene 1518-20 udkommet korte gennemgange af de 10 bud, af Fadervor og af Trosbekendelsen. Og hele den reformatoriske bevægelse var i sit grundlag en bevægelse for den jævne mand, som kunne komme til at læse Bibelen på sit eget sprog, og som blev umiddelbart placeret i forholdet til Gud og ikke placeret i et kirkeligt hierarki.

Men i slutningen af 1520'erne får Luther for alvor øjnene op på folkets vankundighed. Det medførte både depressioner, som det skete gennem næsten hele året 1527, og frustrationer over lærdommens ringe kår. Så at folket intet ved om kristendom er altså ikke en moderne erfaring; men en gængs erfaring gennem hele historien.

I 1529 udkommer så Martin Luthers lille katekismus, der er et pædagogisk mesterstykke. Tilløb til bogen var allerede gjort ved at fremstille plakater eller tavler, hvor hovedstykkerne i kristen troen var trykt i kort form. Men med "Den lille Katekismus" placerer Luther sig som en af historiens store pædagoger, og selv regnede han bogen, sammen med skriftet om "Den trælbundne vilje" fra 1525, som sit teologiske hovedskrift, og det er med rette.

Det er klart, at kirken altid har drevet katekismusundervisning, for kristendom er tro på noget og ikke blot det at tro. Derfor har kirken undervist og forkyndt for at oplyse om troen og dets indhold. Ordet katekismus kommer af ordet katekume, der betyder en, der får elementær kristendomsundervisning før dåben. Men med Luthers lille katekismus skænkes menigmand en klar og jævn fremstilling af troen, som kan benyttes den dag i dag.

Opdragelse i den kristne kulturkreds, og herunder også trosopdragelsen, var en opgave for hjemmet og familien. Familien er kernen i et kristent samfund, og den dag i dag er familien det, som demokratiet bygger på, for hvor familiens grænse ophæves og staten vil bestemme i familien, der

lurer totalitarismen. Derfor henvender Luther sig også til husfaderen, der er ansvarlig for familien og dets liv og færden. Luther træder ikke ind over familiens grænse, men giver familien et redskab til opdragelse. Det er en væsentlig forskel.

Luthers lille katekismus er opbygget således, at den medtager hoveddelene i troen og samtidig fastholder det reformatoriske skel mellem lov og evangelium; det vil sige mellem dom og nåde. De tre dele er: de 10 bud, Trosbekendelsen, Fadervor og dertil forklaring de to sakramenter: dåb og nadver og endelig skriftemålet.

Først indledes med en meget smukt gennemgang af de 10 bud, hvor der gives præcise svar på betydningen af buddene. Det første bud bringer betydning til de ni følgende: opfyldelsen af budene følger af kærligheden til Gud og frygten for Gud. Hvis man ikke har andre guder, opfylder man alle bud. Men både den menneskelige historie og kristendommen selv bevidner, at vi har mere end svært ved at opfylde første bud, og derved at opfylde loven. Derfor må de 10 bud heller ikke opfattes som et politisk program, som skal føres ud i livet, for det vil kun føre til farisæisme. Loven skal man søge at opfylde; men grundlæggende er den uopfyldelig på grund af menneskets egen selvished; dets stræben efter egen retfærdighed, som altid står Guds retfærdighed imod, for mennesket skylder Gud som skaber alt. Loven vil i sidste ende kun føre til erkendelse af synd og trang til Guds nåde. Derfor efterfølges gennemgangen af loven også af evangeliet i form af Trosbekendelse og Fadervor. Trosbekendelsen beskriver, hvad vi tror på. Fadervor er, hvorledes vi tro det.

I gennemgangen af første trosartikel om "Gud Fader og Skaber" finder vi et af de mest lysende eksempler på Luthers både teologiske indsigt og pædagogiske sans. For Luther trækker selvfølgelig i sin fremstilling på hele den klassiske gudslære, som teologien har udformet og gennemtænkt; men i katekismen tales der ikke teologisk-abstrakt; men der tales helt konkret til det enkelte menneske, som lever på jord. Her er ingen vidtløftige udredninger af skabelsens forløb, og hvorledes den fandt sted. Det er ikke væsentlig. Det væsentlig er, som Luther siger: »at Gud har skabt mig og alle andre skabninger, har givet mig krop og sjæl (...) og stadig bevare mig (...) forsyner mig, (...) skærmer mig«. Det er ikke en fremstilling af en teori om skabelse; men er en ligefrem forkyndelse af, at Gud har skabt mig, og hvorledes det nu egentlig har fundet sted er ikke så væsentlig, og ved de ord står vi ved noget af det mest centrale i Luthers fremstilling. For katekismen er en tale til den enkelte, og hvorledes den enkelte står i sit gudsforhold. Det er synderen på jord, som har hørt lovens tordnende tale, der tales til. Der tales ikke til den sikre tro og til den retfærdige i sit liv; men der tales til ham, der har

behov for Guds nåde, fordi han har indset sin skrøbelighed og sin grundlæggende intethed i universet. Derfor handler trosbekendelsens anden artikel om forløsningen i Jesus Kristus også om, at Gud har "frelst mig". Individet træder her på helt moderne vis frem og er det individ, der skal leve livet i frihed ud af troen på Jesus Kristus. Og evangeliets kraft træder frem med fuld styrke i tredje trosartikel om Helligånden, hvor det anerkendes fuldt ud, at mennesket i sin syndighed ikke kan tro ved egen fornuft og kraft; men må have Helligånden for at kunne tro. Evangeliet er realistisk: mennesket kan ikke tro på Gud; det var også derfor at Kristus måtte ende på korset. Evangeliet er fortællingen om menneskets gudløshed og gudsfor nægtelse; men en gudløshed og en gudsfor nægtelse som blev sprængt i stumper ved Gud selv.

Hele Luthers lille Katekismus er båret af erfaring og nærvær. Der tages hele tiden udgangspunkt i almindelig menneskelig erfaring af livet, verden og ikke mindst i mennesket egen erfaring af sin svage tro. Når man i dag læser Katekismen, så fremtræder den med en styrke og klarhed, som er begrundet i dens enkelthed både i sprog og tankegang. Derfor egner den sig også stadig fortrinligt til konfirmandundervisning, hvor der ellers findes meget udmærket undervisningsmateriale; men ofte er det præget af "katte-om-den-varme-grød-teologi", hvor man ikke tør at kalde en spade for en spade. Konfirmanderne kan ofte tydeligt se og forstå i katekismen, hvorledes kristendom hænger sammen og kan således på et ordentligt grundlag tage stilling til troen og dets indhold.

Som skolebog er katekismen gledet ud. Katekismen er også mere i dens forkyndende form en kirkebog end en skolebog. Men glemmes må det ikke, at katekismen i mange århundrede har båret vores skole med saglighed og nærvær og med vægtlægning på den enkelte elev. Vel har der været meget terperi på katekismen, hvilket i øvrigt var imod Luthers intention, der hellere så en tilegnelse af stoffets mening end af dets form. Men med den evangeliske katekismus og skolereform blev skolen til et selvstændigt sted. Skolen var skole og ikke kirke, og derfor var skolens opgaver oplysning og undervisning og ikke opdragelse, for det var og er familiens opgave. Hvor den grænse overskrides, har skolen svigtet sit eget grundlag og er blevet forkyndende kirke. Kun hvor skole og kirke står overfor hinanden, kan de begge bevare og fastholde deres egenart og opgave. Det er evangelisk kristendom udtryk for.

